

ДЕКІЛЬКА СЛІВ ПРО СВОБОДУ, АБО ЯК СУДИТИ ЧУЖОГО РАБА?

*«Отже, коли Син зробить вас вільними,
то справді ви будете вільні»
Івана 8:36*

Чи можна говорити про свободу, підбираючи слова так, щоб не порушити закони і правила, і не позбутися цієї ж свободи, хоча сам процес пошуку безпечних шляхів, слів чи справ вже є несвободою? Звичайно, парою слів не відбудешся, тим більше якщо пам'ятати про те, що ми і не знаємо, що таке свобода. Тема бездонна, свобода на те і свобода, що як тільки позначиш кордон, так і свободі кінець. Але коли філософія здохла, а жити потрібно, мимоволі задумуєшся – а чи не краще тим, які вже відмотали свій термін і заспокоїлися від своєї праці. Мартін Лютер Кінг, пастор баптистської церкви, відомий своєю боротьбою за права афроамериканців, захотів, щоб на його могилі були написані слова перемоги: «Вільний! Нарешті вільний!». Цим самим він, принісши свободу своїм братам і сестрам, засвідчив марність всіх своїх зусиль в боротьбі за свободу. А, можливо, він показав найкоротший шлях до цієї свободи?

Це солодке слово СВОБОДА, завжди було вираженням глибокого суму, який притаманний людині від першого дня її існування. Наприклад, Каїн. Жив з батьками, з братом Авелем, і не мав ніяких обмежень. Не було законів, поліції, ворогів, нічого, що сьогодні заважає нам бути вільними та щасливими не було!

Кирило Гласов, християнський публіцист (Москва). Переклад з рос. – Каріни Мирмир.

Однак, щось таки тривожило серце Каїна, і позбавляло свободи. «І сказав Господь Каїнові: Чого ти розгнівався, і чого похилилось обличчя твоє?». Як виявилось, відмовився Каїн від свободи. Замінив її на вседозволеність і все закінчилося печально – смертю і лихом. Цих бід не зрахувати, вони епохальні і дрібні, вони миттєві, наче блискавка, і довгі, як безкінечна російська зима, вони можуть описуватися як пошук виходу і як занурення в трясовину обману, іноді як надія чи зітхання полегшення, а інколи як відчай і вирок: виходу не має! І, подібно до Каїна, думаючи, що проблема в Авелі, який нам заважає, який позбавляє нас чогось невиразного, але дуже важливого, без чого ми не можемо жити і не будемо мати свободи, ми піднімаємо руку на свого брата і вбиваємо його. Цим самим ми надіємося звільнитися від гніту, який паралізує нас; ми усуваємо перешкоду, яка стала у нас на шляху до щастя, до свободи, і замість щастя знаходимо себе в кайданах з непідйомним вантажем провини. Про це дуже детально написав Федір Михайлович в своєму відомому творі «Злочин і кара». І здається, що виходу не має. Все можливе і неможливе випробувала на собі багатолітка людська родина, але відбулося неймовірне: з'явився Ісус Христос, про якого Іван захопливо проголошує простим і точним словом – З'ЯВИЛОСЬ ЖИТТЯ! (1 Ів. 1:2).

Істинне життя, яке і є свободою, тому що все в Нім: «Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього» (Ів. 1:3). Але ось що цікаво, маючи повну свободу, Ісус її добровільно обмежив, підкоряючись волі Отця: «Отче, як волієш, пронести мимо Мене цю чашу! Та проте не Моя, а Твоя нехай станеться воля!» (Лк. 22:42), стаючи смиренным жертвовним Агнцем, безмовним і безсильним. «Він упокорив Себе, будвши слухняний аж до смерти, і то смерти хресної» (Фил. 2:8). Усвідомлюючи це, дихання завмирає і думки зависають, втрачаючи опору, адже загальноприйняті концепції свободи, як такого собі відображення всемогутності, торжества влади над світом, як повна і абсолютна незалежність і несвідомість, втрачають сенс і цінність. Той, чия могутність безмежна, чия влада абсолютна, впокорив Себе! Ніхто в цьому Всесвіті не зможе обмежити Його! Він сам в Своїй абсолютній свободі впокорив Себе. Обмежив Свою владу! З достоїнства Царя Він Своєю владою вчинив Себе рабом! У звичну для нас моральну систему координат Він, таким чином, ввів зовсім новий, невідомий до сьогодні стандарт свободи. Коли таке смирення показує Бог, який має повноту влади, варто придивитися, прислухатися і навчитися.

Оскільки філософія здохла, а життя вже дуже мерзенне і паскудне, як в свій час говорив Микола Олексійович, «Бували гірші часи, але не було підліших»^[1], то немає нічого дивовижного в тому, що смерть велично повідомила про свою перемогу, про захоплення влади, і війна з далеких світів

[1] Цей вислів - цитата із сатиричної поеми Миколи Олексійовича Некрасова «Современники», написаної майже 150 років тому, продовжує залишатися популярною в інтелектуальних колах.

і окраїн прийшла в Росію, обвалилась на Україну, захопивши в свої лапи і християн, колись братів по вірі, які нещодавно вітали один одного святими вітаннями в ім'я Господа Ісуса Христа, а сьогодні дивляться один одного через приціли високоточної зброї. Залишається тільки, як Господь Ісус Христос, впавши на своє лице, молитися і тужити. «Обгорнена сумом смертельним душа Моя! Залишіться тут і пильуйте!». Саме таке проникнення в найпотаємнішу глибину Істини, з пізнання якої виникає Свобода, необхідне нам, досвідченим християнам.

Скажу без вагань, що досвідченим і впевненим християнам таке проникнення найбільш необхідне, *«щоб ви не знемоглись, і не впали на душах своїх»* (Євр. 12:3). Таке занурення в істину необхідне для того, щоб пізнати Свободу, наповнитися силою для звільнення себе від упереджень, залежності від хибних думок, від нав'язаних стереотипів, від влади чужих сил. І тому Христос для нас центральна фігура, можна із впевненістю сказати, єдина, адже тільки Він відкрив нам Царство Небесне і проклав шлях від смерті до Життя! Його свобода самообмеження стала провідником для Його послідовників, як приклад і як метод, як карта, яка вказує шлях з темного глухого кута беззмістовної війни до свободи Царства Небесного і до істинного миру в домі Отця. Христос відкрив нам Шлях до свободи! В Христі і з Христом явилась Істина. Христос явив нам Життя! Значить питання закрите? Проблема вирішена? Ах, зраділа душа моя! Нарешті! Слава Богу, всі поневіряння позаду. Однак... Все так, але не так.

Зараз війна. Насправді, завжди є війна, але зараз вона буквально прийшла в наш дім, в наші сім'ї, в наші церкви. *«Не знав я спокою й не був втихомирений, і я не відпочив, та нещастя прийшло»* (Йов 3:26). Важко визнати, але це факт, що війна, розв'язана президентом Росії проти України, зрушила не тільки військові з'єднання, дивізії, ескадрильї і батальйони, але втягнула в свою орбіту і народи наших країн. І не тільки народи Росії і України, але й народи всього євразійського континенту, Америки, Австралії, одним словом, всього світу. І разом з цими народами, учасниками війни, поневолі, стали і християни, як окремі віруючі, так і общини та об'єднання церков, як в Україні, так і в Росії.

Криза відносин Російського і Українського братств виникла вже за підсумком Майдану 2014 року, і наступних анексій Криму та розв'язаних на Донбасі воєнних дій, в результаті чого були окуповані частини Луганської та Донецької областей. Тоді, Російський Союз ЄХБ на З'їзді озвучив свою позицію, що засуджувала дії українських братів, які брали активну участь в акціях протесту, напряду засудивши все, що відбулося в Україні. Було прийняте звернення, опубліковане в ЗМІ, з головною тезою: *«Сину мій, бійся Господа і царя, і не спілкуйся з бунтарями»* (Прип. 24:21)^[2]. Абсолютно політичний акт, політична оцінка всього, що відбувалося в

[2] [Электронный ресурс]. URL: <https://mbchurch.ru/news/christian/1142/>

сусідній незалежній державі, зроблений за вказівкою зовнішніх, проте добровільно, активно та одностайно звершений служителями російського братства. За мовчазної підтримки мас.

Звичайно, українське братство така позиція РС ЄХБ засмутила, і це призвело до скорочення контактів з російським братством. Також засмутило і визнання РС ЄХБ церков Криму і прийняття їх в склад Російського Союзу. Однак, як би не було, конфлікт трохи охолов, планувалося покращення відносин, в галузі освіти і місіонерства розвивалися спільні проекти. Варто підмітити, що в свій час, коли Грузія була розірвана війною і Абхазія виявилася закритою для Грузії, тоді християни Росії отримали від керівництва братства Грузії благословіння на будь-яке співробітництво і духовне наставництво в церквах Абхазії, і грузинські віруючі не звинувачували віруючих Росії в цій військовій авантюрі, яку звершила Росія.

Все обірвалось 24 лютого 2022 року, коли, за прикладом нацистської Німеччини, Росія вранці направила шквал ракет і бомб і танкових колон в Україну, піддавши масованому бомбардуванню Харків, Маріуполь, Суми, Херсон, Чернігів, передмістя Києва та багато інших міст України. Віроломне вторгнення стало шоком для всього світу, адже весь час перед цим російська влада стверджувала устами всіх своїх лідерів, включаючи президента, що ніякого нападу на Україну не планується, дорікаючи світовій спільноті розпаленням істерики з ціллю дестабілізації міждержавних відносин і світового порядку.

Світ здригнувся. Україна з мужністю прийняла удар, не зламалась, не впала в паніку, достатньо швидко організувала оборону, і бліцкриг провалився. Задумана як звільняючий похід, під тріумфальні викрики натовпу, який зустрічав «визволителів», операція перетворилася на агресивний напад, жахливе руйнування міст, сіл, буквально стирання їх з лиця землі без пощади, з безкінечною кількістю жертв, як серед військових, так і серед мирного населення. Світова спільнота консолідовано засудила дії Росії як агресію, і демонстративно та послідовно почала надавати всесторонню допомогу Українському народу.

Християни України в єдності з народом своєї країни стали на захист своїх сімей, домів, церков. Мітинги, які засуджували напад Росії на Україну, відбувалися всюди. Глави держав один за одним приїжджали в Київ до Президента України з тим, щоб публічно виразити свою солідарність з народом України, який став на захист свого дому і своєї країни. Організація Об'єднаних Націй засудила вторгнення російських військ в Україну, Європейський Союз засудив, Парламентська Асамблея Європи засудила, Папа Римський, і багато світових релігійних асоціацій та церков засудили агресію Росії проти України. Всесвітній Альянс Баптистів виразив всесторонню підтримку братству і народу України, засудивши агресію Росії проти мирної країни.

Російські релігійні організації не посміли піти проти рішення і дій влади Російської держави і не виразили протесту проти воєнного вторгнення. Вони не стали на захист доброго імені народу України, братських церков. Більше того, деякі лідери союзів і об'єднань висловили підтримку діям російської влади, повторюючи наклеп про вплив нацистів в Україні, про намір здійснити воєнний напад на Росію, що, звичайно, є сумним і підлим. Наклеп владної пропаганди виявився дієвим, вразивши розуми не тільки звичайних людей, а й християн, людей, які мали б слухати голос Неба, чути голос братів України, і, звичайно, більше довіряти братам по вірі, аніж ворогам церкви, якими є чекісти. З'їзд РС ЄХБ у травні 2022 р. направив спеціальне звернення Президенту Росії, в якому висловив молитовну підтримку та побажання здоров'я та успіхів^[3]. Цей ганебний лист став чорною міткою на російському союзі та викликав гнів та зневагу віруючих в Україні до РС ЄХБ. Оскільки З'їзд є вищим органом управління РС ЄХБ, то вже ніякі особисті вчинки, думки, судження та оцінки того, що відбувається, не могли і не можуть змінити уявлень про цінності християн Росії.

Деякі з віруючих мовчали, але влада влаштувала різні конференції, під приводом міжконфесійного миру, дружби народів та інших імітаційних заходів і, як не кием, то палицею, змусила всі релігійні організації висловити підтримку діям російської влади та пряме публічне засудження України. Таку позицію російських християн в Україні визнали зрадою. Оцінка жорстока, беззаперечна, безкомпромісна. Оцінка, безумовно, має підстави, та тим не менш сумнівна, і не залишає простору для діалогу, бо під одну мірку рівняє всіх християн. По-перше, вона не зважає на те, що більшість євангельських віруючих активно і жертовно служать українським біженцям, які опинилися в Росії. Ця допомога безкорислива, по мірі сил і понад силу, грошима, продуктами, служінням волонтерів у якості медичних та соціальних працівників. У цю роботу залучені практично всі церкви країни, у точній відповідності до біблійної вказівки «*Все, що в силі чинити рука твоя, тее роби*» (Еккл. 9:10). По-друге, вона не враховує репресивності суспільства, в якому живуть віруючі, та турботи про збереження хоч якоїсь легальності в ньому для просування справи Божої.

Такою, якщо коротко, є фабула ганебної смертоносної справи, організованої Російським президентом. Віруючі України стали в єдності з народом країни на захист свого дому. Віруючі Росії волею долі, історії чи фактом народження, опинилися на стороні агресора. Війна поділила народи, війна поділила церкви. Християнська єдність постала перед небаченою раніше проблемою. Втрачено мир, розчавлений танками і розстріляний ракетами. Братство розтануло, залишивши легкий серпанок, змішаний з димом згарищ палаючих будинків, шкіл і лікарень. Свобода стала зло-

[3] [Электронный ресурс]. URL: <https://baptist.org.ru/news/main/view/article/1655165>

чином, бо загальна мобілізація як з одного, так і з іншого боку не залишила жодного простору для маневру. Лінія фронту, що розділила братів на два ворожі табори, пройшла не лише територією України, а й по сім'ям в Росії, громадам, і, мабуть, найболючіше – по серцям християн. Багато українських братів почали дивитися з сарказмом на будь-які заходи, які проводять церкви Росії. Біль вразив серця і скував душі.

У пам'яті виринають слова Святого Письма: «Знайте, що Господь Бог Він, Він нас учинив, і Його ми, Його ми народ та отара Його пасовиська» (Пс. 99:3). Але вони викликають не захоплення, не дають впевненості для перемоги, але навпаки, палять душу і серце, пронизуючи все єство отруйним шепетом лукавого. «От і все. Кінець вашої єдності. Така ціна вашим словам про любов. Немає у вас жодної батьківщини світлої, дому на небі немає. І братство ваше просто пшик. Ви за захист свого дому та країни, або навпаки за свій спокій та добробут, один одного і зрадите, і продасте». Вольтеру (Франсуа-Марі Аруе) приписують слова: «Війна перетворює на диких звірів людей, народжених, щоб жити братами»^[4], – і заперечити братам ні з того, ні з іншого боку нема чим.

Ця сутичка, розв'язана князем цього віку, захопила нас, дуже круто захопила. Засуджуючи чи підтримуючи справи цього самого князя, мидесь втратили нашого Архипастиря, Господа і Спасителя Ісуса Христа, Главу Церкви! І якщо згадати, що головною метою задумів і справ диявола є війна зі святими, дискредитація церкви, протидія справ порятунку, то очевидно є необхідність серйозно і глибоко проаналізувати позиції як Російського Союзу ЄХБ, так і Українського ВСЦ ЄХБ. Розумні люди кажуть, що криза це не тільки руйнація, а й можливість. Руйнування України, а по суті знищення України, не можна назвати кризою, це без перебільшення катастрофа, проте для церкви Божої катастроф не буває, а ось криза очевидна. Російські міста та села не бомблять. Навпаки, їх упорядковують, покращуючи місце існування, роблячи комфортним і безпечним. Однак криза духу в Росії, яка страшніша за кризу матерії, очевидна. Криза глибока, для визначення якої цілком підходить слово катастрофа.

А як же свобода? Точніше, де ж свобода? Про яку свободу йдеться? Свободи бувають різні. Економічна свобода. Політична свобода. Релігійна свобода. Потрібно сказати, що ці свободи є вторинними, вони похідні від фундаментальної свободи особистості, від її внутрішньої свободи, свободи духовної, яку ми називаємо СВОБОДА СОВІСТІ. У Писанні немає такого прямого терміна, проте Павло, який відстоює свободу і право кожного на дотримання своїх індивідуальних принципів, цінностей, як матеріальних, так і духовних, висловлюючи цінність автономного ходіння перед Господом кожного індивідуума, цінність особистої свободи, свободи

^[4] [Электронный ресурс]. URL: <https://emoji.ru/quote/volter-fransua-mari-arue-voina-prevtashchaet-v-dikikh-zverei-liudei-rozhdionnykh/>

совісті, суддею таких вчинків і цінностей називає совість (1 Кор. 10:29). Совість судить, позбавляючи волі, і навпаки, свобода совісті звільняє від осуду. У нашому народі збереглося безліч прислів'їв і приказок, які говорять про важливість вільного сумління. «Совість замучила», «докори сумління» – хто не чув і не вживав такого виразу. А буває і таке: «Без докорів совісті», «без рук, без ніг — каліка, без совісті — півлюдини», «божниця домашня, а совість продажна», так у народній психології відзначено важливість совісті серед достоїнств людини. Апостол Петро закликає віруючих *«Майте добре сумління, щоб тим, за що вас обмовляють, немов би злочинців, були посоромлені лихословники вашого поведження в Христі»* (1 Пет. 3:16).

Ми, описуючи совість у різних випадках, відносячи до совісті майже всі найважливіші моральні цінності, наділяючи совість функціями законодавчими, виконавчими, каральними, розуміємо, що маємо справу з таємничою сутністю духовного порядку. «Совість, це знання та розуміння волі Божої щодо того, що має і чого не повинна робити людина. Совість – це голос Божий всередині нас» – ось, мабуть, найкоротше, найпоширеніше визначення совісті. Це голос, непідзвітний нікому крім Творця, створює небезпеку конфлікту між приватним та спільним. Свободи совісті бояться, адже вона повідомляє індивідууму про відповідальність. За відповідальністю настає неминуче почуття провини, а від провини ми змушені ховатися. І найчастіше ми відключаємо совість, скорочуємо свою свободу, і ховаємось у ніші, де немає суду совісті та немає свободи, але немає й відповідальності.

«Премудрий в'юн»^[5] – чудова тому ілюстрація. Звичайно, дискомфорт при цьому неминучий, і ми компенсуємо його засудженням оточуючих. Найкращий захист – напад. Жорстока, груба лайка, що є сьогодні між воюючими сторонами, з грубими, нецензурними епітетами, що засуджують братів всупереч вченню Ісуса Христа, показує світові глибинну правду серця, правду чорну, правду злісну. *«Кожен, хто ненавидить брата свого, той душоуб; а ви знаєте, що жодний душоуб не має життя вічного, що в нім перебувало б»* (1 Ів. 3:15).

Подібно до Каїна, нині й ми, не чекаючи, коли ближній вкаже нам на наші слабкості, помилки та злочини, поспішаємо першим завдати удару, викриваючи ближнього в тому чи іншому. Це мерзенна спроба відновити себе у своїх очах і в очах оточуючих, через приниження, а то й усунення викривача, навіть якщо він не робить жодних засуджуючих дій, ні словом, ні ділом. Це спроба видати себе за безгрішного суддю, який знає справу і дотримується законів.

[5] «Премудрий піскар» – сатирична казка Михайла Салтикова-Щедріна, що критикує малодушність і боягузтво. Головний герой – невелика рибка, яка все життя провела безпечно, не висовуючись зі своєї нірки, боячись завести сім'ю і вийти назовні, померла в глибокій старості, так і не почавши жити.

Звідки така пристрасть до осуду як в одному братстві, так і в іншому? Як у християнській свідомості виникає і зростає зло? Як трапляється, що совість християнина втрачає свободу і починає служити плоті? Писання попереджає нас. *«Пильнуйте про мир зо всіма, і про святість, без якої ніхто не побачить Господа. Дивіться, щоб хто не зостався без Божої благодаті, щоб не виріс який гіркий корінь і не наробив непокою, і щоб багато хто не опоганився тим. Щоб не був хто блудних чи безбожник, немов той Ісав, що перворідство віддав за поживу саму»* (Євр. 12:14-16). За один прийом їжі ми, трапляється, продаємо перворідство, поринаючи в сіру зону безликого, пристосувальницького, невільного християнства і в зону злісного засудження. І зникає мир, і блідне святість, і Господь, похиливши голову, покидає нас.

Наше перворідство, це наше народження згори, що зробило нас учасниками божественного ества. Це наше усиновлення Господом, яке через усі перепони, колись чужих і ворогів, робить братами! Наше перворідство, це наша свобода, це благодать Бога в нас і серед нас (Кол. 1:27). Наше перворідство – це наша єдність у Христі, узаконена святим хрещенням. *«Немає юдея, ні грека; немає раба, ані вільного; немає чоловічої статі, ані жіночої, бо ви всі один у Христі Ісусі»* (Гал. 3:28). Підставою та силою для народження такої нової людини є дар Божої благодаті (Еф. 4:4-7).

У такій духовній спорідненості, у такому вищому єднанні, у такому переході від рабства до свободи совісті, від смерті до життя вічного немає місця для сварок та чвар. В основі створення нової людини лежить Любов. Об'єднуючий зв'язок, енергія життя християн, сенс життя і саме життя християнина є любов! *«Хто не любить, той Бога не пізнав, бо Бог є любов»* (1 Ів. 4:8). Пересуди, наклепи, злісні осуди та ненависть, – чужі, неприпустимі для християн смертоносні снаряди знарядь диявола. Засудження християн, та ще на вічні муки пекла, що нерідко допускають святі у своєму гніві, явище неприпустиме. Це заняття негідне християн. Апостол Павло саме про це говорить. *«Хто ти, що судиш чужого раба? Він для пана свого стоїть або падає; але він устоїть, бо має Бог силу поставити його»* (Рим. 14:4). Іншими словами, не наша справа засуджувати братів, навіть якщо нам здається, що вони роблять не так, як хотілося б. Ми ніколи не знаємо всіх обставин життя іншого, і не завжди очевидне таке вже й очевидне.

«Не суй свій ніс у чуже питання», так сформулювали у народі свободу совісті. «Коли ти швець, пильнуй свого копила», ще одна формула свободи совісті. У братстві ЄХБ сформульовані, щоправда, давно забуті, принципи євангельських християн баптистів, один з яких такий: «Свобода совісті для всіх!». Тут на згадку приходять стародавня історія, описана в Біблії. Виражена вона одним реченням: *«У ті дні не було царя в Ізраїлі; кожен робив те, що здавалося йому справедливим»* (Суд. 17:6). Зазвичай свободу, яка

була в Ізраїлі під час правління суддів, оцінюють як негативну, але в ній є позитивний аспект. Коли народ захотів собі царя, а Самуїл заревнував і засмутився, то сказав Господь Самуїлу: *«Послухай голосу того народу щодо всього про що він казав тобі, бо не тобою вони погордували, але Мною погордували, щоб Я не царював над ними»* (1 Сам. 8:7). Схоже свавілля, яке ми бачимо в тій «анархічній» фазі суспільного устрою Ізраїлю в період суддів, насправді був періодом «свободи совісті», при якому Господь здійснював Свою владу через суддів і закон, залишаючи право кожному інтерпретувати закон, і виконувати його, як *«йому здавалося справедливим»*. У такому разі відповідальність за ті чи інші дії ніс той, хто порушував закон Бога, а не цар чи пан, який би його контролював.

Але особиста совість не витримала свободи та, пов'язаної з нею, відповідальності, і побажала передати відповідальність цареві. Дуже показовий момент та найважливіший пункт у справі поразки Ізраїлю як народу Божого. Точно за цими ж лекалами народ вимагав розіп'яти Ісуса, у відповідь на запитання Пилата, *«Чи вашого царя розіпну?»*, відповів виразно: *«Немає у нас царя крім кесаря!»*.

У наш час ми навіть не уявляємо можливості жити по совісті. «Цар» регламентував всі аспекти життя: матеріальні, політичні, економічні, релігійні, духовні. Мистецтво, територія, пересування, погляди, слова і думки, освіта і праця, спілкування і відпочинок, дитинство і старість, дружба і ворожнеча, дух і душа, мир і війна, життя і смерть – все, абсолютно все підпорядковане тотальному владному контролю «царя». Цар, насправді, став богом. Особиста свобода сприймається як бунт, як непокірність, як заколот. Цей статус безправ'я закладається в дитинстві, вселяється, якщо треба й різкою, у дитинстві та юності так, що до зрілого життя ми входимо без сумнівів, без честі, без совісті, без переконань, без позицій, без відповідальності. В. Ключевський зазначав: *«Нам твердили: віруй, але не роздумуй. Ми стали боятися думки, як гріха, допитливого розуму, як спокусника, раніше, ніж вміли мислити, ніж прокинулась у нас допитливість»*^[6]. Вертикаль влади через своїх сотників і п'ятидесятників, прокурорів та чекістів, вчителів здійснює тотальний контроль над усяким народженим у земній долині. Церковні начальники стоять у єдиному строю з чиновниками держави, освячуючи та скріплюючи божою сіллю хиткі моральні атрибути державної влади насильства. Про яку свободу можна говорити за таких умов?

Філософія здохла. Богослов'я здалося на милість царя. Совість набула рис Хлестакова, як яскраво описав її Микола Васильович Гоголь у відомій комедії Ревізор. Придушивши індивідуальну совість, проявляється і, на весь зріст постає колективна совість.

[6] Василий Ключевский, «Верование и мышление», в *Неопубликованные произведения* (М.: Наука, 1983).

«Колективне сумління — це сумління групи. У той час як особиста совість відчувається людиною та забезпечує її особисту приналежність та особисте виживання, колективна совість звернена до сім'ї та до групи загалом. Вона обслуговує виживання групи загалом, навіть якщо це означає, що окремі люди приносяться в жертву заради цього виживання»^[7]. Це поняття запровадив Берт Хеллінгер^[8], німецький психотерапевт, філософ та богослов. Апостол Павло ілюструє взаємини особистої та колективної совісті, показуючи позитивний приклад практики, коли колективне сумління служить на благо всіх учасників групи. Говорячи про повну свободу знаючої людини, він вмовляє враховувати вплив такої «свободи» на людину німечу. *«Але стережіться, щоб ця ваша воля не стала якоюсь за спотикання слабим!»* (1 Кор. 8:9).

Колективне сумління виробляє такі цінності, які поділяють всі учасники колективу, і які забезпечують та підтримують досить високий рівень особистої свободи совісті. Це свого роду компроміс, в якому індивідуум свідомо і вільно поступається частиною своєї особистої совісті, щоб придбати і скористатися перевагами колективної совісті, а також принести до загальної скарбнички високий стандарт особистої свободи та чесноти. Так Павло говорить про себе: *«Для слабих, як слабий, щоб придбати слабих. Для всіх я був усе, щоб спасти бодай деяких»* (1 Кор. 9:22). У такому варіанті колективної совісті важливо пам'ятати наявність вищого авторитету, найвищу совість, якщо можна так сказати, Божу волю, добру і досконалу!

Разом з позитивними якостями, колективна совість створює і негативні, скорочуючи свободу індивідуума, і примушуючи учасника колективу до дій, які він особисто вважає сумнівними. Особистість стверджує свою гідність фактом приналежності до свого роду, до своєї сім'ї, знаходячи в історії цінності, подвиги, досягнення, що приносять йому задоволення та значущість.

Колективна совість найяскравіше проявляється у сімейних стосунках та у релігійних громадах. Споріднені зв'язки зберігають свідомість приналежності до роду стародавнього, до роду значущого, як підстави своєї гідності та незалежності. Безліч разів можна почути підставу та виправдання явно сумнівним вчинкам. *«Так було заведено в нашій родині. Так завжди чинив наш батько. Так було заведено в нашій церкві»*. Спільність цінностей, факт приналежності до громади, влада правил і норм групи, вища за особисту свободу, трансформує особисту свободу, особисту совість, підпорядковуючи її суспільній. Сімейне суспільне сумління підтримує високий статус особистості, забезпечує його моральний дух, створює комфорт та безпеку від усвідомлення причетності до важливого та значущого

^[7] Берт Хеллінгер, *Три вида совести*. [Електронний ресурс]. URL: <https://thelib.info/predprimatelstvo/1615467-tri-vida-sovesti-bert-hellinger/>

^[8] Берт Хеллінгер, *И в середине тебе станет легко* (М.: Ин-т психотерапии, 2003), 78.

історичного колективу – роду, мови чи народу. Так само діє і громадська совість у релігійних групах, залучаючи учасника групи до найвищих ідеалів Божественного походження. Закони такої групи святі, не підлягають сумнівам та захищаються всіма можливими засобами та способами. На жаль, не завжди ці закони мають небесне походження, адже пристрасть панувати притаманна як людям світу, так і людям у священницькому одязі. Саме тому в релігійному середовищі нерідкі конфлікти, поділи, розколи, які практично не заліковуються і не закінчуються.

Наприклад, трагічний і болісний конфлікт у братстві ЄХБ СРСР, який триває вже сьомий десяток років, схоже назавжди розділив святий народ. Від чого він виник? Декілька людей висловили свою претензію до існуючого в братстві порядку речей. Знайшлося чимало людей, які погодились з претензією. Одним зі звинувачень стало те, що люди, які вже мають владу, дуже довго перебувають у своїх кабінетах і неправильно керують. Партія, дай покермувати, так можна сформулювати основну претензію новоявлених святих. Та частина братства, якій належала влада і відповідальність, претензії відкинула як несвоєчасні і небезпечні. Тим самим у групі претендентів виникло почуття образи, і розгорілася війна. Дрова від стародавньої пожежі тліють дотепер, отруюючи вже третє покоління віруючих. У корені війни лежить невилізна колективна совість. Невільне сумління як однієї групи, так і іншої.

Найбільш похмурі та трагічні конфлікти відбуваються між державами, де суспільна совість подається як зведення законів держави. Держава використовує історичні цінності та гідності окремих суб'єктів, наукових чи політичних груп, людей мистецтва та релігійних традицій, щоб створити якусь цілісну систему цінностей держави. На захист цих цінностей споруджуються закони, створюється репресивний апарат, армія, створюються історичні спільноти, відповідним чином коригується освіта та регулюється громадське й політичне життя країни. Все піддається тотальному контролю. Особливо релігійне життя. Зі страху втрати ідентичності народжується горезвісний патріотизм, силою влади насаджується ідея, що держава є та найвища цінність, якою має пишатися громадянин, яку критикувати не сміє жодна людина. Ті, хто сумнівається, маркуються почесним званням «іноземний агент», зрадником батьківщини, і карається найжорстокішим чином, тюремним ув'язнення, а нерідко і стратою. До речі, спалення еретиків за часів інквізиції з тієї самої опери. Державне сумління підпорядковує собі індивідуальне сумління і підкупом, і обманом, і насильством.

Найчастіше держава видає себе за батьківщину, привласнюючи функції батьківства. І вимагає покірності й служіння не тільки через страх, а й, по совісті. Російський феномен, коли більшість громадян країни висловлюють підтримку військовій акції в Україні, пояснюється саме нав'язаною грома-

дянам свідомою та несвідомою причетністю до держави як до вітчизни. Батько нації, так нерідко виражається любов підданого холопа до президента. І синівський обов'язок – це слухати батька, не розмірковуючи, але виконуючи. І зовсім неважливо, що батько творить беззаконня, що батько порушив усі моральні закони, і зневажив принципи, які начебто сам насаджував. Батько поза підозрою. Справи батька не підлягають критиці, тим більше засудженню. Така думка довгі роки насаджувала не тільки влада імператора, але й церква, мабуть, навіть більшою мірою, адже священник найменшого рівня, вже неодмінно отець, і всі ієрархічні сходи, це ланцюг отців, аж до отця отців, патріарха, і все це величезна імперія була, та й досі залишається на служінні в імператора, головного батька нації.

Гірко визнати, але цей тандем імператора імперії спільно з імператором церковної організації, головною метою вважають експлуатацію народу і насадження безмовної покірності. Не дивно, що народ, який збунтувався, повстав з однаковою ненавистю як проти влади світської, так і проти влади церковної. Революція сімнадцятого року минулого століття відіграла вирішальну роль у процесі руйнування особистої совісті, проголосивши паскудну формулу виправдання безчинств, «без Бога широка дорога», буквально виконавши пророчі слова Достоєвського, який висловився у діалогах братів Карамазових: «Якщо немає Бога, то все дозволено!». Революційні гасла, які оголосили поза законом церкву, владу, людей науки і мистецтва, володарів матеріальних багатств, були на ура сприйняті пролетаріатом, і повсталі приступили до знищення несправедливості у всіх її проявах. Адже вбивали не ідеї, вбивали людей. Вбивали не історію, вбивали батьків та дітів. Вбивали своїх братів, вбивали батьків та дітей. Вбивали не віру в Бога, вбивали проповідників та священників. Розірвавши зв'язок зі своїм родом, зі своєю сім'єю, зруйнувавши всі основи людяності, почали братовбивчу війну, в якій мільйони громадян однієї культури, однієї історії, однієї релігії, однієї мови спалахнули ненавистю до всіх і до всього, і з ненаситністю почали знищення один одного. А по суті знищували людину в собі. Знищили і совість, і душу.

Совість пригнічена, совість знищена, замінена совістю колективною, народила в народі ненависть до свободи, ненависть до інакшості, нетерпимість і заздрість, озлоблення та похмуру нелюбов. У побуті та в цивільних суспільних відносинах це виливається в дідівщину, у мале і велике насильство, приниження слабких, резервації для людей з інвалідністю, нетерпимість до меншин: свідки Єгови оголошені екстремістами та позбавлені права вірити в Єгову. Людей переслідують за віру і ув'язнюють на багато років. Тотальне розлюднення призвело до такої деградації, коли громадянин Росії переконаний у своїй безпорадності.

З'явилося навіть нове словосполучення, «вивчена безпорадність», – це такий стан, коли людина сприймає себе як нездатну подолати навіть най-

менші перешкоди, що виникають у його житті. Така людина не ризикує, не сумнівається, не шукає, не живе. Вона існує. Виникла і закріпилася генетично властива російській людині приреченість, свого роду суспільний фаталізм. Андрій Кончаловський, який деякий час жив в Америці, повернувся до Росії. Серед іншого йому поставили запитання. Як і чим американці відрізняються від росіян? Той, трохи подумавши, відповів. «Коли я розмовляю з росіянами про проблеми побуту, про несправедливість, про те, що їх не влаштовує в тому чи іншому, мені завжди й усі відповідають. А що я можу? А що ми можемо? Від нас нічого не залежить. Від мене нічого не залежить. Від американців ніколи нічого подібного не почувеш. Ось у цьому й відмінність росіян від американців». Фаталізм, безпорадність, приреченість справді фірмовий знак російської людини. Про які протести ви кажете? Про яку активну позицію в таких умовах можна говорити? «Від мене нічого не залежить, я нічого не можу зробити, он Колька пішов, та й що? Тепер сидить у в'язниці».

Таким чином громадська совість, не маючи ресурсів, ні моральних, ні духовних, будучи безпорадною, бо не мала і не має коріння, знайшла себе в державній совісті. Ось так і сталося, що родові національні групи, і релігійні різні конфесії та деномінації, і громадські групи раптом висловили свою вірність батьківщині, яка віроломно напала на сусідню державу. Хеллінгер стверджує, що «Коллективна совість – поза мораллю. Вона не створює відмінностей між добрим і поганим, між провиною та невинністю. Вона захищає всіх членів групи в однаковій мірі, забезпечуючи всім рівний захист права на приналежність, і, відновлюючи його, якщо це потрібно»^[9]. Цитата гідна серйозного дослідження, але навіть поверхневе читання спантеличує, бо точно відображає те, що відбувається в російському суспільстві. І все було б зрозуміло, якби в цьому аморальному воїнстві не брали участь брати євангельські християни баптисти. Але на жаль, беруть участь. Євангельські християни баптисти Росії не знайшли в собі мужності висловити солідарність та єдність із братами, з народом України.

Страшно говорити, але не знайшли мужності, це півбіди. Та коли на адресу України та братства українців, християни Росії стали повторювати пропагандистські кліше державного апарату брехні та ненависті, звинувачуючи у тяжких гріхах український народ, звинувачуючи його у нацизмі та гомосексуалізмі, що захопили країну, у прагненні об'єднання з Європою, що розцінюється як зрада. У цьому видно активну позицію засудження. Таке одкровення розкрило глибоку поразку російського народу загалом і християн зокрема. Трагедія війни розкрила порочність звичаїв, поразку колективної совісті, і скажу з глибоким сумом, спотвореного богослов'я

^[9] Берт Хеллінгер, *Три вида совести*. [Электронный ресурс]. URL: <https://thelib.info/predprinimatelstvo/1615467-tri-vida-sovesti-berthellinger/>

про правду і про право, про свободу і покірність, про святість і нечистоту, про Царство Небесне і царство земне.

Російські брати не змогли висловити свою незгоду з наклепницькими звинуваченнями українського народу в нацизмі, бандерівщині, підтримці гомосексуальних шлюбів, переслідуванні російських людей. Цей наклеп багато років виливався на голови російського народу, і вразив навіть християн. Не раз доводилося чути впевнені заяви російських віруючих у тому, що військова акція справедлива, бо в Україні і нацизм, і фашизм, і гомосексуалізм, і тому фашисти хочуть затягнути Україну до Європи на смерть. А потім уже займуться і нами. Тож Росія пішла рятувати Україну.

Розбещена Росія, яка переслідує громадян країни за віру в Бога, раптом стала твердиною порядності та останнім бастионом, що зберігає християнські цінності. Державна брехня перемогла. Колективне сумління поза мораллю. І звичайно, колективне сумління поза свободою. Кругова порука, така кримінальна форма колективної совісті, захопила народ, віруючих та невіруючих. Тут треба сказати, що констатуємо факт згубної залежності від державної пропаганди, від «колективної совісті» віруючих, не можна закликати до засудження віруючих. Написано «Не судіть», але треба побачити об'єктивну картину безправ'я віруючих у Росії.

Оскільки кілька століть серед християн Росії насаджувалась ідея сакральності влади, її божественного походження, святості царя чи імператора, генсека, а тепер і президента, не дивно, що покірність влади в релігійному середовищі нині тотальна, яка не допускає сумнівів. Покірність світській владі більш значуща, ніж покірність Божій волі, бо Божа воля полягає в тому, щоб бути покірним владі правителя. Цей хибний постулат сьогодні багато в чому служить засобом, що чистить совість від тривожних думок, звільняючи від запитання: «Судіть, чи справедливо перед Богом слухати вас більше, ніж Бога?». Свобода, дана Христом, виявилася нам не під силу. І в Росії, і в Україні християни часто люблять батьківщину більше ніж братів, ніж ближнього, а іноді навіть більше, ніж Христа. Адже Ісус попереджав: *«Хто більш, як Мене, любить батька чи матір, той Мене недостойний. І хто більш, як Мене, любить сина чи дочку, той Мене недостойний»* (Матв. 10:37).

На жаль, більшість нашого християнського світу, як у Росії, так і в Україні, досі батьківщині служить більше ніж Христу і за батьківщину готові життя віддати: і своє, і ближнього свого. Свідчення тому, чисельні конфлікти у різних країнах світу. Конфлікт російських та українських історичних сімей став особистим конфліктом для багатьох християн, який призвів до розколів у громадах, до сварок у сім'ях, до розриву стосунків давніх друзів. Багаторічна дружба, віра в Небесне Царство, сімейне споріднення, закони братства у Христі, виявилися нікчемними перед реальною втратою земної вітчизни. Испит на справжність віри і вихід з Єгипту в землю обі-

товану, в землю свободи, провалений. Єгипет залишився із нами. Або в нас. Болючий висновок. Гірка та трагічна реальність. Свобода так і не здобута. І цей стан однаково відноситься як до українців, так і до росіян.

Який висновок ми можемо зробити? Оскільки виявилася залежність від держави, від брехливої інформаційної влади, від злочинної громадської думки, тобто, виявилася несвобода, дуже важливо розібратися зі справжністю своєї віри, з достоїнствами і цінностями свого сповідання. Християнам Росії слід провести серйозне очищення своїх принципів покірності влади. Брехня держорганів проникла у свідомість віруючих, вразила пастирів, і фактично злилася з богослов'ям братів. Насаджуючи принцип, «церква поза політикою», братерство цим самим загрузло в політиці, втративши при цьому свободу думки, здатність до аналітики. Заборонивши критичне мислення всіх і про все, заборонивши критику дій влади як світської, так і церковної, братерство фактично стало на позиції влади, підтримуючи їх рішення, по факту опинившись у складі правлячої політичної партії. Така покірність позбавила Церкву її суті як представницю Царства Небесного.

Церква не має ексклюзивної думки про процеси, що відбуваються, церква не відповідає на найактуальніші питання, які хвилюють сучасників, церква добровільно вийшла з території життя, вважаючи за краще бути в монастирі. «Життя з'явилося», вигукує апостол, вітаючи явлення у світ Христа. «Життя зникло» – так можна охарактеризувати місце та позицію церкви в теперішньому. Тематика міжцерковних семінарів та конференцій виключає гострі та актуальні питання, що хвилюють сучасне суспільство. Церква поринула у вивчення праць богословів минулого, критикою всіх не своїх, і замість того, щоб вказувати шлях до майбутнього, розуміючи сьогодення, богослови буксують у давнину, перебираючи висловлювання святих часів доісторичних. Проповідники вивчають і викладають синтаксис, морфологію та етимологію, прикрашаючи свої дослідження відмінками та прикладами слів та понять із давніх мов.

Церква відмовилася від ключів, наданих їй Христом, *«Поправді кажувати вам: Що тільки зв'яжете на землі, зв'язане буде на небі, і що тільки розв'яжете на землі, розв'язане буде на небі»* (Матв. 18:18), вважаючи за краще використовувати висновки і рішення, прийняті в глибокому минулому, незважаючи на те, що сучасні проблеми вимагають сучасного рішення. Теми семінарів та бесід зводяться до ознак Другого пришествя Христа, до екзорцизму, до дискусій про дари та покликання, про церковну дисципліну. Популярні теми шлюбу, але ніколи не зустрічав теми про царство земне і Царство Небесне, про їхній конфлікт, їхню вічну війну і про місце та роль християнина в цій війні.

Поточна війна і конфлікт, який виник між святими, показує прогалини в богослов'ї. Заборона обговорення важливих тем для християн є демон-

страцією несповоди. Слова святого Апостола Павла: «Усе мені можна, та не все на користь. Усе мені можна, але мною ніщо володіти не повинно» (1Кор. 6:12), показують його абсолютну свободу і право все випробувувати, про все міркувати і все обговорювати, щоб усьому давати відповідну оцінку у світлі Слова Божого за сприяння Духа Святого. Замість свободи все випробувувати у нашому середовищі діє правило – про це не можна говорити, не можна проповідувати, тим більше не можна писати. І про це теж не можна, і про це не можна, а про це навіть не можна думати, все заборонено! А це вже трагедія. Адже Христос обіцяв нам волю! «І визнаєте правду, і правда зробить вас вільними» (Ів. 8:32). Апостол Павло анітрохи не сумніваючись стверджує: «Господь же то Дух, а де Дух Господній, там воля» (2 Кор. 3:17).

Трагедія, що трапилася, поглинула братство, як у Росії, так і в Україні, рекрутувавши тих і інших під управління генералів далеко не Божої армії. Російські християни засуджують українських братів за захист своїх дітей зі зброєю в руках, тоді як українські святі засуджують російських братів за агресію проти них, і за те, що вони не виступають проти влади, не засуджують війни.

Пресвітери та єпископи церков ВСЦ ЄХБ у цьому, 2022 році, обговорювали своє ставлення до війни та дійшли одностайного рішення про те, що захист будинку, країни зі зброєю в руках не є гріхом. Але рішення про те, чи брати участь у бойових діях, приймає кожен християнин самостійно і незалежно від думок інших. Таким чином, питання свободи совісті було вирішено. Це гідне рішення, в якому керівництво Союзу бере на себе відповідальність, підтверджуючи вільне право кожного християнина приймати рішення і діяти згідно зі своєю совістю!

Принцип Христа: «Ніхто більшої любові не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх» (Ів. 15:13), в цьому випадку виконується буквально, і що дуже важливо, для кожної людини, що стала на захист свого дому, ближнього свого, з ризиком для життя, а нерідко і з фізичною втратою життя, цей вчинок не свавілля, не сумнівна акція, а подвиг віри, який підніс сам Христос! Здається, що і російським братам слід висловити підтримку такому рішенню та діям своїх українських братів і сестер. Засуджувати українських братів не слід. У цьому рішенні також декларується свобода совісті як для тих, які вважають за краще віддати життя своє, але в жодному разі не підняти руки, щоб не вбити ворога. Таке індивідуальне рішення людини, схвалене братерством, дуже важливе, цінне, і свідчить про зрілість братства: «Та до чого дійшли ми, поступаймо в тім самим далі» (Фил. 3:16). В цьому рішенні визнається свобода еміграції з місць військових дій. Вона заснована на раді Христа: «Коли побачите Єрусалим, оточений військами, тоді знайте, що до нього наблизилася спустошення. Тоді ті, що знаходяться в Юдеї, нехай у гори втікають; і

хто ж у середині міста, нехай вийдуть; і хто на околицях, хай не вертаються в нього» (Лк. 21:20-21). І ні перші, ні другі, ні треті не мають права і не повинні засуджувати один одного. Це і є свобода для прийняття мого особистого рішення і свобода для прийняття моїм братом іншого, відмінного від мого рішення.

Жах війни, руйнування міст і сіл, смерть близьких людей, старих, жінок і дітей, звичайно, шокує. Обурений увесь світ. Тим більше обурений народ України, зокрема християни. Гнів їхній справедливий, він звернений на владу Росії, головного винуватця всіх бід. Гнів їх поширюється на військових, як генералів, так і солдатів та офіцерів, усіх хто безпосередньо особисто веде обстріли та бомбардування і вбиває українців. Але їхній гнів також нерідко звернений і на християн Росії. Тут важливо сказати нашим братам-українцям: засуджувати російських віруючих не треба. Пам'ятайте, що російські віруючі у полоні. Вони не вільні. Їхні руки зв'язані. Їхні уста заблоковані кляпом. Їхні душі вражені усвідомленням, що від них нічого не залежить, і будь-який порух на захист України буде розцінене як злочин. Зовсім недавно депутат муніципалітету в Москві був засуджений на сім років ув'язнення, тільки за те, що він назвав війну війною і закликав зупинити цю смертоносну операцію. Сім років позбавлення волі. Тому вони мовчать. Мовчать і моляться.

Є ще один аспект у цих роздумах. Навіть найбільш мілітаристична імперія, якою є сучасна Росія, за загального військового обов'язку, допустила можливість альтернативної громадянської служби! Уявляєте? Громадянам, які заявили про свою пацифістську позицію, надається можливість не ставати у ряди військових, і творити справи милосердя та добра, не дивлячись на обличчя. Це – свобода. Свобода совісті. Свобода вибору. І якщо безбожна влада допускає таку свободу у вельми чутливій сфері, то тим більше християнам варто проявляти поблажливості і розуміння до тих, хто обирає позицію мовчання, або ж, не заглиблюючись у проблематику конфлікту, просто за наївністю приймає версію влади. Таких багато. Вони свято вірять і стверджують: так вирішив Господь! Йому видніше. *«Слабого у вірі приймайте, але не для суперечок про погляди»* (Рим. 14:1).

Українським віруючим мало користі принесе засудження представників іншого братства, які мовчать, бо там кожен відповідатиме за себе перед своїм Господом. І для російських християн немає виправдання, коли вони дозволяють собі виносити засудження українському народу, на кшталт: «це Бог карає вас за ті чи інші гріхи». Такі звинувачення один проти одного – гріх, вони неприпустимі і дозволені лише Богові. Господь знає, і лише Він оцінює скільки російське братство жертвує на допомогу біженцям. Російським християнам слід співчувати українцям, розуміючи, що їхній біль настільки великий, що він затьмарює і розум, і волю, і емоції,

які неконтрольовано виливаються у гніві на всіх. Не варто виправдовувати свої випадки жорсткими висловлюваннями християн України.

Християнам Росії, хоч би як це здавалося небезпечним, слід виразно висловити духовну оцінку знищення України. Війна – це гріх. Вбивство – це гріх. Брехня про цілий народ — це гріх. Захоплення територій сусідньої країни – це гріх. Така заява, як голос правди, голос вільної совісті, голос Божий є надзвичайно важливою. Це стане демонстрацією свободи християн, свободи братства. Російським християнам слід публічно вибачитися за смерть і руйнування, які принесли в Україну російські війська. І вже якщо братство продемонструвало свою єдність з президентом і висловило підтримку його діям, то потрібно взяти на себе і відповідальність за наслідки. Дуже важливо висловити свою християнську солідарність із братством України: ми з вами, брати та сестри України, коли вас убивають; ми з вами, коли ви страждаєте; ми з вами, коли ви вигнані зі своїх домівок. Вільне сумління християнина, як і колективне сумління церкви неспроможне мовчати. Але мовчить. Чому?

Совість людини відродженої, людини Божої, сповненої Духа Святого і мудрості, – ось рівень совісті і, відповідно, свободи, що дозволяє нам визначати, оцінювати і судити про свої справи. Вільна совість християнина є даром благодаті Божої. Володіння вільною совістю, що дорівнює перебуванню у свободі, робить християнина вільним від пристрастей, від заздрості, від гордості, від брехні, від образ, від страху, від засудження, від будь-якої залежності. Християнин вільний навіть тоді, коли терпить насильство від будь-якої влади, хоч світської, хоч релігійної. Така свобода, як плід духовної совісті, полягає в тому, що Бог дає нам у своїй любові повноту: *«щоб Він дав вам за багатством слави Своєї силою зміцнитися через Духа Його в чоловікові внутрішнім, щоб Христос через віру замешкав у ваших серцях, щоб ви, закорінені й основані в любові, змогли зрозуміти зо всіма святими, що то ширина й довжина, і глибина й вишина, і пізнати Христову любов, яка перевищує знання, щоб були ви наповнені всякою повнотою Божою»* (Еф. 3:16-19). Це безмірний ступінь свободи совісті.

Апостол Павло не просто постулює рівень духовної свободи, як результат наповнення повнотою Божою, але він стверджує, що вимолює у Бога для християн, для послідовників Ісуса Христа, подібну свободу пізнання та володіння повнотою любові. *«Для того схиляю коліна свої перед Отцем, що від Нього має ймення кожен рід на небі й на землі»* (Еф. 3:14-15). Очевидно, для Павла зрозуміло, що справжнє християнство полягає в абсолютній відданості Христу, до ступеня повної подібності, як він говорить про це в посланні до Галатів. *«Дітки мої, я знову для вас терплю муки породу, поки образ Христа не відіб'ється в вас!»* Про себе він говорить впевнено, без тіні збентеження. *«І живу вже не я, а Христос проживає в мені»* (Гал. 2:20).

Павло настільки вільний у своїй совісті, що заявляє у своєму листі до Коринтян: «А для мене то найменше, щоб судили мене ви чи суд людський, бо я й сам не суджу себе» (1 Кор. 4:3). Такий рівень свободи совісті не будуть терпіти ні в суспільстві, ні в церкві. Не потерплять, будучи впевнені в тому, що така свобода є гордістю, гріховною зневагою до інтересів громади, що і нерідко буває насправді. Проте Павло, заявляючи таке, додає: «Я бо проти себе нічого не знаю, але цим не виправдовуюсь; Той же, Хто судить мене, то Господь» (1 Кор. 4:4). Павло не зневажає думки людей. Павло не відкидає їх права оцінювати його слова та справи. Однак Павло віддає перевагу судді неупередженому, судді святому, самому Ісусу Христу!

Совість апостола вільна і відкрита, вона дозволяє йому сказати прямо: «Ні в чому ніякого спотикання не робимо, щоб служіння було бездоганне, а в усьому себе виявляємо, як служителів Божих, у великій терпінні, у скорботах, у бідах, у тіснотах, у вдарах, у в'язницях, у розрухах, у працях, у недосипаннях, у постах, у чистості, у розумі, у лагідності, у добрості, у Дусі Святім, у нелицемірній любові, у слові істини, у силі Божій, зо зброєю правди в правиці й лівиці, через славу й безчестя, через ганьбу й хвалу, як обманці, але ми правдиві» (2 Кор. 6:3-8).

Декількома словами раніше він говорить: «не спотворюючи слова Божого, а відкриваючи істину, надаємо себе совісті всякої людини перед Богом». Одним словом, свобода совісті Павла є абсолютною, відкритою для всіх і підсудною самому Господу. Така свобода дає йому право бути незалежним від когось у своєму служінні. «Бо, будучи вільний від усіх, я всім поневолив себе, щоб більше придбати» (1 Кор. 9:19). Неймовірно! Павло, маючи абсолютну свободу, будучи вільним від усіх, у той же час для всіх став рабом. Точно, як Ісус! «Він, будучи в Божій подобі, не вважав за захват бути Богові рівним, але Він умалив Самого Себе, прийнявши вигляд раба, ставши подібним до людини; і подобою ставши, як людина, Він упокорив Себе, будучи слухняний аж до смерті, і то смерті хресної...» (Фил. 2:6-8).

У Росії немає свободи: ні політичної, ні економічної, ні релігійної. Як же, яким чином у такому світі заборон і обмежень діють християни? Щоб зберігати головне, свою вірність покликанню благовістю, зберігати можливість здійснювати «справу віри та працю любові» шукають компроміс із богоборчою владою. Те саме смирення, мудра вибірковість, яка дозволила Павлу, «рятувати хоча б декого». Так наші брати мудро, подібно до полоненого Даниїла звертаються до тирана правителя: «Тоді Данило сказав цареві: «Царю! Повіки живи!» (Дан. 6:21). Подібним чином і Павло звернувся до Агріппи: «Царю Агрінна! Вважаю себе щасливим, що сьогодні можу захищатися перед тобою у всьому, в чому звинувачують мене юдеї, тим більше, що ти знаєш усі звичаї та суперечливі думки юдеїв. Тому прошу тебе вислухати мене терпляче» (Дії 26:2-3). Ці приклади дають деяке виправдання служителям Російського Союзу ЄХБ,

які дозволили собі поважне звернення до президента країни. Можливо, із перебором. Цілком зрозуміло, що таке звернення вимушене, проте є мудрим зразком християнської чесноти. Це демонстрація свободи совісті християн, які можуть зберігати свою свободу перед тираном, ніяк не претендуючи на суд, на помсту, на гнів. У цьому випадку даремно наші українські брати висловлюють гнів і усіяку зневагу до такого способу поведінки російських братів, хоч і самі висловлюють таку ж шанобливість до свого президента.

Можна з впевненістю сказати, що саме така показна лояльність до влади дозволяє церквам братства продовжувати служіння милосердя для українських біженців, кількість яких у Росії дуже велика. Називають цифру до двох мільйонів. І доля біженців у Росії надзвичайно гірка. У лещатах засудження та заборон з боку держави, засудження з боку православних офіційних осіб, та тепер ще й з боку українського братства, російські християни смиренно творять справу благочестя заради Христа, не шукаючи похвали. Апостол Петро каже: *«Не віддайте злом за зло чи лайкою за лайку; навпаки, благословляйте, знаючи, що ви покликані до того, щоб успадкувати благословення»* (1 Пет. 3:9).

Із серця виходить, Христос каже, те, що там є: *«Бо з серця виходять лихі думки, душоубства, перелюби, розпуста, крадіж, неправдиві засвідчення, богозневаги»* (Матв.15:19). Таке серце не відродженого землянина. Але відроджений від Слова Божого та Святого Духа має нове серце. Серце, в якому є любов! Серце здатне любити, благословляти ворога. Серце здатне прощати. Серце, здатне творити добро всім, а особливо своїм по вірі! Серце вільне! У нашій теперішній катастрофі ми, християни пострадянського простору, швидше судимо своїх за вірою, жорстко і безкомпромісно. Ми поблажливі до безбожників, ми терплячі до людей невірних, ми дуже уважні до всіх, але суворі аж до злої ненависті до своїх ближніх. *«Бо ви терпите радо безумних, самі мудримися будши. Бо ви терпите, коли вас хто неволить, коли хто обідає, коли хто обдирає, коли хто підвищується, коли хто по щоках вас б'є»* (2 Кор. 11:19-20). Начебто все правильно, але чому ж ви не виявляєте такого ж терпіння і поваги до Апостола?

Це гіркий діагноз, що говорить про глибоку поразку нашої совісті. Якщо ми своє особисте сумління ставимо над сумлінням ближніх, ми не вільні. Адже ми судимо ближнього. І, звичайно, отримуємо їхній суд у відповідь. Якщо ми своє громадське сумління, церкви чи сім'ї, чи держави ставимо вище совісті людини іншого суспільства, держави іншої, ми не вільні. Адже ми судимо інше суспільство. І, звичайно, інше суспільство судить нас. Суди подібного роду бувають словесні, нерідко переходять межу дозволеного і призводять до насильства, і як відбувається сьогодні, до війни. *«Не судіть, щоб і вас не судили; бо яким судом судити будете, таким же осудять і вас, і якою мірою будете міряти, такою відміряють*

вам» (Матв. 7:1-2). Найбільш руйнівна дія неправедного суду відбувається, коли ми судимо віруючих, своїх за вірою. Така необдумана ревність, що нерідко видається за особливу святість, є тією самою, що зробив Каїн своєму братові Авелю. Тут виникає необхідність ще раз підняти голос на захист свободи совісті.

Святий апостол Павло каже, *«Тому не судить ніяк до часу, доки не прийде Господь, Який і висвітлить приховане в темряві і виявить наміри серця, і тоді кожному буде похвала від Бога»* (1 Кор. 4:5). А найбільше своїх за вірою не судить. За винятком очевидних гріхів, несумісних з високим званням християнина: *«А тепер я писав вам не єднатися з тим, хто зветься братом, та є перелюбник, чи користолюбець, чи ідолянин, чи злоріка, чи п'яниця, чи хижак, із такими навіть не їсти! Бо що ж мені судити й чужих? Чи ви не судите своїх? А чужих судить Бог. Тож вилучіть лукавого з-поміж себе самих!»* (1 Кор. 5:11-13).

Совість народженого згори, совість людини, сповненої Духа святого і мудрості, дозволяє міркувати вірно, бо чує голос Божий. Саме тому таких у першій церкві в Єрусалимі апостоли поставили на служіння, щоб не було обділених, не було принижених, не було скривджених, але щоб справедливий суд забезпечував мир і любов у громаді. *«Духовна ж людина судить усе, а її судити не може ніхто. Бо хто розум Господній пізнав, який би його міг навчати? А ми маємо розум Христів!»* (1 Кор. 2:15-16). Про духовне ніхто не може судити! Але ми часто судимо про духовних, та ще й як судимо! Але в цьому слові святого Апостола істина в тому, що духовна людина перебуває у волі, перебуває у правді. Це той самий стан свободи, який має апостол Павло: *«Для мене дуже мало означає, як судите про мене ви або як судять інші люди»*. Пересуди можливі і навіть обов'язково будуть. Але духовна людина вільна! Вона перебуває в Істині. Вона сповнена всією Божою повнотою. Її неможливо образити.

Ісус, будучи на землі, часто відмовлявся від суду. Хтось прийшов до Ісуса з проханням. *«Учитель! Скажи моєму братові, щоб він поділив зі мною спадщину»*. Проблема не складна. Так, мікровійна. Мабуть, багато хто цілком впорався б з таким завданням і допоміг би прохачеві. Але Господь відповів несподівано. *«Хто поставив Мене судити чи ділити вас?»*. Чому Ісус відмовився ділити спадщину? Достовірної відповіді немає, ми можемо будувати гіпотези, в міру своєї фантазії, але очевидно, що нескінченна мудрість вміє взяти на себе відповідальність, коли є необхідність, і вміє відмовитися від вирішення невластивих для неї завдань. Цілком імовірно, що люди, які чекали на свою частку, були розчаровані і засудили Ісуса, який відмовився від вирішення проблеми зі спадщиною. Однак це нічого не змінює, і жодною мірою не принижує Ісуса. Ісус показує нам міру своєї свободи. Це не моя справа! Ваш суд нічого не означає для мене. Громадська думка нічого не означає для мене. У цій ситуації моя свобода понад усе.

Але є ще один аспект у цьому зіткненні права судити про все і відмову розсудити конфлікт братів. Духовний судить про все. Але ж духовний не судить нікого! І між цими судами прогалина. Саме тому Христос відмовився судити братів. Але Він дуже чітко судить про все і дав нам універсальний закон свободи. «А вам, хто слухає, Я кажу: Любіть своїх ворогів, добро робіть тим, хто ненавидить вас. Благословляйте тих, хто вас проклинає, і моліться за тих, хто кривду вам чинить. Хто вдарить тебе по щоці, підстав йому й другу, а хто хоче плаща твого взяти, не забороняй і сорочки. І кожному, хто в тебе просить подай, а від того, хто твоє забирає, назад не жадай. І як бажаєте, щоб вам люди чинили, так само чиніть їм і ви» (Лк. 6:27-31). Цей незначний епізод із побуту людей показує нам наскільки важливо для учня Ісуса Христа зберігати свою свободу, незалежність від громадської думки, а також вірність своєму християнському обов'язку. Щоб бути вірним своєму обов'язку, потрібно знати своє покликання, знати свій обов'язок, інакше ми стаємо розмінною монетою в руках агресивного лідера чи суспільства, і неважливо це світська контора чи релігійна.

Любити народ, любити суспільство, зовсім не означає бути безмовним і бездумним рабом цього суспільства. Про любов до вітчизни щодо цього. Апостол Павло, говорячи про любов до свого народу, дозволяє собі краймольне припущення. «Кажу правду в Христі, не обманюю, як свідчить мені моє сумління через Духа Святого, що маю велику скорботу й невпинну муку для серця свого! Бо я бажав би сам бути відлучений від Христа замість братів моїх, рідних мені тілом; вони ізраїльтяни, що їм належить синівство, і слава, і заповіді, і законодавство, і Богослужба, і обітниця!» (Рим. 9:1-4). Який патріотизм! Неймовірно! Слова Павла ми нерідко наводимо собі, як підтвердження любові до батьківщини. Навіть настільки любить Павло свою вітчизну, що готовий бути відлученим від Христа! Але Павло любив людей, своїх співвітчизників, а не державу, вищі чини якої засудили та розіп'яли Ісуса.

Одного разу він пізнав Христа. Одного разу він від усього відмовився! І від свого родоводу, і від своєї кар'єри, і від усіх норм і вимог релігії батьків, і присвятивши себе Христу, він залишався вірним Йому у всіх перипетіях свого життя. Фактично він відкинув усі претензії своєї батьківщини, Ізраїлю, заради збереження вірності Христу. Він вважав за краще бути вільним, навіть при всіх гоніннях, побиттях, стражданнях, тюремних ув'язненнях, і навіть до страти. І говорячи про свою готовність бути відлученим від Христа заради свого народу, в такій чудовій формі, він показав велич і перевагу Христа, і любов до свого народу, яка йому, звичайно, дорога. Йому дорога земля предків! Йому дорогі традиції батьків! Але Христос найдорожчий! У порівнянні з Христом все це сміття. Чи є така свобода у нас, християн двадцять першого століття. Чи є така цін-

ність нашої віри, такий дар любові Христа, таке життя у Христі і з Христом, яке ми не промінємо ні на що, навіть якщо нам загрожуватиме фізична смерть? Чи готові ми стати рабами Христа заради виконання Його доброї волі? Чи так безцінно цінний для нас Христос!

Ісус Христос сказав: *«Коли хоче хто йти вслід за мною, хай зречеться самого себе, і хай візьме свого хреста та й за мною йде!»* (Мк. 8:34), а також: *«Так ото й кожен із вас, який не зречеться усього, що має, не може бути учнем Моїм»* (Лк. 14:33). Готовий відмовитися від усього? Відкинути себе? Чому сьогодні ми соромимося прямих та чесних питань?

У кожному дні, у кожному епізоді життя нам доводиться приймати рішення, зробити так чи інакше. Начебто ми вільні, проте перебуваємо під пресом безлічі елементів, Писання називає їх стрілами лукавого, що атакують нашу совість. Будь-яке слово, будь-який вчинок має наслідки. Прибуток чи втрату. Славу чи безслав'я. Честь чи безчестя. Нагороду чи осуд. Життя або смерть. Свобода важка річ. Свобода покладає на нас відповідальність. Відповідальність робить кожен наш крок, кожне слово, кожне рішення значним чинником у підсумковому протоколі боротьби. Переміг чи програв? *«Отже, стійте, підперезавши стегна свої правдою, і зодягнувшись у броню праведности, і взувши ноги в готовість Євангелії миру. А найбільш над усе візьміть щита віри, яким зможете погасити всі огненні стріли лукавого. Візьміть і шолома спасіння, і меча духовного, який є Слово Боже»* (Еф. 6:14-17).

Дух Святий сьогодні каже: *«Російські святі, брати та сестри! Не слухайте, не вірте, і не розповсюджуйте злобну брехню про засилля в Україні гомосексуалістів. Не слухайте і не вірте брехливій пропаганді про гоніння росіян в Україні. Не здавайтеся в полон брехні та ненависті, яку диявол вдень і вночі поширює містами та селами. «Христос для волі нас визволив. Тож стійте в ній та не піддавайтеся знову в ярмо рабства!»* (Гал. 5:1). Народ України, християни України ніколи не робили жодного зла Росії. Навпаки, український народ, християни України завжди творили добро та любов народам Росії!

Християни України! Брати і сестри! Пам'ятайте Господа! *«Коли був лихословлений, Він не лихословив взаємно, а коли Він страждав, не погрожував, але передав Тому, Хто судить справедливо»* (1 Пет. 2:23). Вибачте християн Росії. Не гнівайтесь на християн Росії. Не засуджуйте християн Росії. Ми любимо вас. Ми молимося за вас. Ми робимо все можливе в цих умовах. Ми страждаємо разом із вами. *«Одне тіло, один дух, як і були ви покликані в одній надії вашого покликання. Один Господь, одна віра, одне хрищення, один Бог і Отець усіх, що Він над усіма, і через усіх, і в усіх»* (Еф. 4:4-6). Господь наш Спаситель, молить Отця за нас: *«щоб були всі одно: як Ти, Отче, в Мені, а Я у Тобі, щоб одно були в Нас і вони, щоб увірував світ, що Мене Ти послав»* (Ів. 17:21).